

З ІСТОРІЇ ХУДОЖНЬОЇ ОСВІТИ

Юлія Майстренко-Вакуленко
*доцент кафедри рисунка НАОМА,
кандидат мистецтвознавства*

Проблеми і стратегії розвитку сучасної художньої освіти в НАОМА у європейському контексті

Анотація. У статті зроблено спробу окреслити коло основних проблем сучасної української вищої мистецької освіти. На базі багаторічного досвіду роботи професорсько-викладацького колективу Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури намічено подальші конструктивні шляхи розвитку вищої художньої школи в Україні.

Ключові слова: проблеми вищої художньої освіти, НАОМА, академічна художня освіта.

Постановка проблеми. Педагогі прогресивної світової спільноти акцентують увагу на серйозній кризі сучасної освіти в цілому. Це спричинено багатьма факторами, зокрема стрімким розвитком людства в усіх його сферах. Не лише комплекс знань, пропонований учням і студентам у навчальних закладах застаріває з неймовірною швидкістю, а й сам принцип, за яким здійснюється навчання: підручник, лекція, викладач, – не здатен забезпечити набуття необхідного для сучасного життя рівня знань і компетенцій.

Глобальний інформаційний простір, мобільний он-лайн доступ до творів як тисячолітньої світової культурної спадщини, так і сучасних мистецьких подій, також вносять суттєві корективи у розуміння художнього

освітнього процесу. Це питання постає наразі перед вищою школою в цілому, і перед нашою Академією зокрема. Столітній шлях, який пройшла заснована 1917 року Українська академія мистецтва, спонукає нас до підведення певних підсумків, а також до накреслення шляхів подальшого розвитку, до пошуку балансу між збереженням традицій академічної школи і впровадженням новітніх концепцій.

Актуальність дослідження. Реформи у сучасній вищій освіті, які відбуваються у рамках долучення України до Болонського процесу, вимагають від науково-викладацьких колективів перегляду багатьох положень, які перебували у незмінному вигляді упродовж тривалого часу. Відповідно, і програми дисциплін професійного циклу Академії повин-

ні орієнтуватися на нові вимоги. Тож окреслені проблеми є вкрай актуальними та потребують ґрунтовного розгляду, адже Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури як провідний заклад вищої художньої освіти в Україні не може залишатися осторонь світових процесів. Водночас ми маємо зберегти ті надбання, які становлять сутність національної школи, запобігши можливим втратам та уніфікації.

Зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Необхідність оновлення освітніх програм зумовлює пошуки шляхів та методів вдосконалення методологічної бази викладання фахових дисциплін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна світова викладацька спільнота наполягає на необхідності негайних змін у методиці, власне, у самій формі сучасної освіти. Британський науковець, міжнародний радник з питань розвитку творчого мислення сер Кен Робінсон, у своїй промові на міжнародній конференції TED, приєднуючись до думки попередніх доповідачів, підкреслював: «Зараз у світі кожна система освіти перебуває в стані реформування. Але цього недостатньо. Реформи більше не годяться, тому що це лише спроба покращити зламану модель. Що нам потрібно ... це не еволюція, а революція в освіті. Вона має бути трансформована у щось інше» [1].

Провідні фахівці у сфері освіти намагаються віднаходити сучасні форми викладання й впроваджувати їх у життя. Підкреслюючи значущість змін і досягнень в науці, комунікаціях сьогодні, вони акцентують на

застарілої форм навчання: викладач за кафедрою, аудиторія, лекція, підручник, – адже подібна «технологія викладання» застосовувалася ще в XIV ст. [2]. Засновник одного з найбільших ресурсів онлайн-освіти Салман Хан [3], а також ряд інших науковців-освітян у своїх книгах, статтях та виступах на конференціях діляться власним позитивним досвідом онлайн-навчання. Зокрема, все більшої популярності набувають віртуальні лекції, а також віртуальні майстер-класи.

Виклад основного матеріалу. Тяжіння до будь-чого звичного, сталого, яке вже зарекомендувало себе свого часу з позитивного боку, закладене у людській природі. З іншого боку, прагнення до пошуків та оновлення також притаманне людському еству. Суперечки щодо шляхів розвитку є складовими цього процесу, і, власне, забезпечують певною мірою сам розвиток.

Відповідно до сучасної концепції освіти людину слід навчати не лише чогось конкретного, але й швидко відмовлятися від усього застарілого [4, с. 7–8]. Ще наприкінці XIX ст. В. Джеймс, відома постать в історії світової психології, стверджував, що навчання буде лише тоді ефективним, коли воно буде тісно пов'язане з сьогоднішніми безпосередніми потребами учнів, котрі повинні усвідомлювати зв'язок між тим, чому вони навчаються й власними потребами. У викладання слід постійно вводити нове, писав провідний російський психолог М. Литвак: «Предмет (навчальна дисципліна – Ю. М.-В.) потребує збагачення, оскільки від не-

змінного предмета увага неодмінно слабшає» [4, с. 13].

Ми живемо у надзвичайно складний час, процеси, які відбуваються в усьому комплексі людського буття, позначаються й на всіх без винятку сферах життєдіяльності людини. Це зумовлюють чимало глобальних чинників. Одним з основних є принцип демографічної моделі. За твердженням відомого російського вченого С. Капіці, історичні періоди вимірюються не роками, а кількістю людей, що проживали на землі упродовж певного часового проміжку. Це зумовлює поділ всієї історії людства на однакові (не за довжиною, а за змістом) періоди, упродовж кожного з яких жило близько десяти мільярдів людей. В одній зі своїх останніх статей С. Капіца стверджував, що наразі історична епоха стислася до одного покоління, а отже: «Якщо кожне покоління живе у своїй епосі, спадок попередніх епох йому може просто не знадобитися» [5].

У цьому зв'язку хотілося б навести слова вже згаданого Кена Робінсона, на думку якого: «... багато наших ідей сформувалися не для того, щоб відреагувати на обставини цього сторіччя, а для того, щоб впоратись з обставинами минулих сторіч. Але ці ідеї досі гіпнотизують наш розум. І ми повинні звільнитися від деяких з них» [1].

Всі наведені твердження актуальні і щодо стану сучасної художньої освіти в Україні. Ми повинні усвідомити, що зміни неминучі. Сучасний мистецтвознавець, професор, який викладав в Кембріджському, Оксфордському та Гарвардському

університетах, Мартін Кемп, зазначав: «Як тільки науковці долучилися до гумантаріїв, проголошуючи велику людську цінність науки і мистецтва на найвищому рівні – як найпречудовіших розумових досягнень, до яких людські істоти змогли піднятися – академія в цілому попрямувала до катастрофи. Нам слід колективно проголосити необхідність випробувати невідоме і навіть немислиме. Наука і мистецтво обидва починаються там, де знання закінчується» [6, с. 35]. Продовжуючи свою думку щодо теперішнього світу образотворчого мистецтва, він підкреслював, що ми були б дуже розчаровані, якби виявилось, що «митці наразі не мають робити нічого більше, окрім писати живопис і ліпити скульптури, як це завжди робилося» [6, с. 35–36].

Вертаючись до навчального процесу в Академії, зазначимо, що виток системи викладання «від простого до складного», закладені в основи існуючих програм фахового циклу з дисциплін «Академічний рисунок» й «Академічний живопис» полягають у системі викладання Імператорської академії мистецтв Санкт-Петербурга. Тобто, сутність завдань орієнтована на вимоги й стилістику російського образотворчого мистецтва, якій понад сто років. Постає питання: чи є традиції академічного мистецтва російської імперії традиціями української мистецької школи?

У контексті столітнього ювілею нашої Академії ми все частіше подумки звертаємося до часів її заснування, намагаючись осягнути вагомість тривалого та нелегкого шляху її розвитку не лише з позицій сьогодення, а й

зважаючи на ті мрії й думки, що спонукали засновників УАМ до втілення свого задуму. Варто згадати, що наша Академія у ті далекі роки засновувалася на засадах, які у більшості своїй протистояли ідеям Імператорської академії. Засновники Академії Михайло Бойчук та Василь Кричевський спочатку були навіть проти самої назви «академія»: «...боялись вузьких академічних рамок, а не свободної школи» [7, с. 8]. Головними положеннями нової мистецької школи було проголошено «національні традиції», «принцип свободи мистецької творчості» та «заміна «школи» індивідуальністю» [7, с. 48].

Лише у 1934 р., після низки сумнозвісних реформ, проголошення єдиного мистецького стилю – «соцреалізму», було проведено чергову реорганізацію Київського художнього інституту, «під час якої навчальні програми було максимально наближено до класичних методів Петербурзької академії художеств, розроблених у ХІХ сторіччі» [8, с. 36].

Академічне мистецтво є основою для вишколу професіонала, і є, відповідно, лише одним зі складників сучасного мистецтва в цілому. Намагаючись зберегти традиції нашого навчального закладу у незмінному вигляді, ми лише збіднюємо їх. Життя неможливо законсервувати, а мистецтво і є життя, воно має рухатися, рости, розвиватися. Навчання мистецтва – також. Отже, традиції слід не зберігати, а розвивати.

Викладачів різних за спеціалізацією кафедр хвилюють сьогодні схожі проблеми, йде пошук перспектив розвитку, ідеї кристалізуються у процесі об-

говорення. Важливим є усвідомлення цілісності художньої освіти, в якій навчання різних фахових дисциплін має відбуватися узгоджено. Так, завідувач кафедри дизайну НАОМА, професор В. К. Шостя наголошує на необхідності посилення освітніх програм перших двох курсів факультету образотворчого мистецтва предметами базового фахового циклу, згадуючи наші ж українські традиції курсу «фортеху», закладені у 1924–1930 роках діяльності Київського художнього інституту. Завідувач практики, доцент О. Г. Васильєв пропонує докорінно переглянути програми творчих практик у зв'язку з вимогами сьогодення.

У студентському середовищі спостерігається серйозна криза відсутності мотивації до навчання. Студенти передчують проблемність подальшого працевлаштування, безперспективність, відсутність чіткої фахової орієнтації. Адже фактично станковісти, як живописці, так і графіки, стабільної роботи по закінченні Академії не мають. Спілка художників вже давно не забезпечує випускників роботою, як це було за радянських часів – через художній комбінат. Зокрема, основу навчання на спеціалізації «Вільна графіка» складає вивчення естампних технік, а в сучасному видавничому світі гравюру й літографію витіснив цифровий дизайн. Студенти абсолютно справедливо зазначають, що витративши чотири або навіть шість років на навчання в Академії, вони виходять за її стіни без актуального фаху, який дав би їм можливість заробляти гроші на життя, і змушені проходити додаткові освітні курси поза межами Академії. Тому студент-

ство стає ініціатором багатьох змін, не залишаючись осторонь.

Ми всі, увесь колектив Академії, є свідками ситуації, що склалася, а отже маємо визнати, що часи дійсно безповоротно змінилися. Вже двадцять п'ять років, як Україна здобула незалежність. За цей час наш навчальний заклад, хоча й зробив чимало суттєвих кроків у напрямку до звільнення від впливу російського імперського академічного мистецтва (особливо яскраво це видно на прикладі майстерні монументального живопису та храмової культури імені М. А. Стороженка: поєднання традицій українського барокового малярства з академічним вишколом та сучасними мистецькими тенденціями), але й досі розвиток мистецько-освітнього процесу відбувається переважно у колишньому руслі. Освітні реформи, яких сьогодні жадає й очікує світова спільнота, гальмуються в Україні пострадянським синдромом.

Наразі викладачі мають усвідомлювати самі й доносити до студента, що академічна художня освіта – це лише інструмент, а не самоціль. Так само, як, скажімо, знання іноземних мов: це конче необхідно у сучасному світі, проте дуже малий відсоток мовознавців стають фаховими перекладачами. Переважна більшість застосовує знання мов як інструмент для розвитку на ниві культури, політики, бізнесу тощо.

Проаналізувавши пропозиції прогресивної спільноти Академії, як викладачів, так і студентства, можемо стверджувати, що відкриття в НАОМА нових спеціалізацій, пов'язаних із розмаїттям сучасних видів мистец-

тва, цифровими технологіями, є необхідним компонентом подальшого розвитку нашого навчального закладу. Це є складним багатокомпонентним завданням, яке включає в себе створення нових освітніх програм, запрошення до викладання відповідних фахівців, принципове оновлення матеріально-технічної бази, здійснення якого займе тривалий час. Але вже сьогодні необхідно якомога ширше впроваджувати у навчальний процес електронні ресурси, розвивати обмін досвідом викладачів і студентів із навчальними закладами Європи та Америки, оновлювати програми фахових навчальних дисциплін, а особливо ґрунтовно переглянути програми творчих, виробничих, проектних та інших видів практик.

Досвід сучасних світових навчальних ресурсів підтверджує хороші результати у вивченні предмета за допомогою он-лайн лекцій та майстер-класів. Студенти, які мають подібний досвід навчання, зазначають, що можливість за необхідності зупинення лекції чи майстер-класу викладача, повторення незрозумілих моментів, можливість переглянути повторно матеріал у зручний час, сприяють кращому розумінню й запам'ятовуванню [3].

Розвиваючи наші традиції академічного мистецтва, слід створити серйозний електронний ресурс НАОМА, де було б викладено для студентів та викладачів Академії увесь комплекс матеріалів, що забезпечують вивчення навчальної дисципліни. Методичну й наукову роботу всієї Академії варто спрямувати у напрямку наповнення цього електронного ресурсу. Йдеться не лише про лекційні курси

з мистецтвознавства й гуманітарних дисциплін та майстер-класи, проведені викладачами Академії, також слід відбирати та пропонувати студентам матеріали, напрацьовані світовою мистецько-освітньою спільнотою. Варто оцифрувати бібліотечні та методичні фонди Академії, додати твори старих майстрів у якості, що потрібна для копіювання.

Обмін досвідом викладачів і студентів НАОМА з навчальними закладами Європи та Америки є абсолютно необхідним. Навіть у складні 1924–1930 роки діяльності Київського художнього інституту, тодішній ректор І. Врона зумів знайти можливості для відрядження викладачів на стажування до країн Західної Європи [8, с. 30].

Програми різних видів практик, зокрема творчих, які проводяться для спеціалізації «Монументальний та станковий живопис», «Вільна графіка», «Ілюстрація та оформлення книги», «Монументальна та станкова скульптура» слід позбавити існуючої уніфікації та спрямувати на вивчення різних видів матеріалів, технік і технологій, як традиційних, так і сучасних. Це може бути, зокрема, вивчення медіа-мистецтва, яке включало б окремі курси комп'ютерної графіки та анімації, відео тощо.

Головні висновки. Академія навчає творчого мислення, Академія прищеплює смак, художній Смак з великої літери. Саме такі традиції високого мистецького смаку, відчуття того, що вирізняє шедевр з загального потоку, здатність до власної творчості – потрібно зберігати. Саме ці компетенції мають бути покладені в основу вищого мистецького вишко-

лу. Все інше – від навчального плану, набору дисциплін, програм, до вимог щодо кожного конкретного завдання – має підпорядковуватися цій основній меті: вихованню освіченого, ерудованого в мистецтві фахівця, який розуміє глибинні причини й наслідки еволюції світового мистецтва як філософсько-естетичної категорії.

Перспективи використання результатів дослідження. Порушені у статті проблеми можуть стати початком цілої низки досліджень, пов'язаних із необхідністю визначення й конкретизації шляхів розвитку вищої художньої освіти в Україні.

1. *Robinson Ken*. Bring on the learning revolution! [Electronic resource] : [video lecture] / Robinson Ken // TED Ideas worth spreading : [videoconference]. – Electronic data. – New York, 1984. – Mode of access: https://www.ted.com/talks/sir_ken_robinson_bring_on_the_revolution/transcript. – Title from the screen (accessed: 14.07.2016). Posted May 2010.

2. *Norvig, Peter*. The 100.000-student classroom. [Electronic resource] : [video lecture] / Norvig, Peter // TED Ideas worth spreading : [videoconference]. – Electronic data. – New York, 1984 – . – Mode of access: https://www.ted.com/speakers/peter_norvig. – Title from the screen (accessed: 13.07.2016). Posted Jun 2012.

3. *Sal (Salman) Khan*. Let`s use video to reinvent education. [Electronic resource] : [video lecture] / Sal (Salman) Khan // TED Ideas worth spreading : [videoconference]. – Electronic data. – New York, 1984 – . – Mode of access: https://www.ted.com/talks/salman_khan_let_s_use_video_to_reinvent_education/transcript?language=en. – Title from the screen (accessed: 13.07.2016). Posted Mar 2011.

4. *Литвак М. Из Ада в Рай: Избранные лекции по психотерапии: учебное пособие / М. Литвак. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. – 448 с.*

5. *Алексенко А. Сергей Капица: История десяти миллиардов [Электронный ресурс] / Алексей Алексенко // Сноб. с 2012. – № 6 (46, июнь). – Режим доступа : <https://snob.ru/magazine/entry/49621?v=1468242863>. – Название с экрана (дата обращения): 28.07.2016). Posted 09.06.2012.*

6. *Kemp, Martin. A Historical Perspective Continuity, Change and Progress, as Viewed through Visual Imagery / Chapter Two // Engwall, L. (ed.), Scholars in Action: Past–Present–Future. Acta Universitatis Upsaliensis. Nova Acta Regi Societatis Scientiarum Upsaliensis / Lars Engwall. – Ser. V: Ser. V: Vol. 2, 224 pp. Uppsala. – P. 29–43.*

7. *Кашуба-Вольвач О. Д. Українська академія мистецтва. Кн. 1. Історія заснування (березень – грудень 1917). Хронологія подій. Документи. // Олена Кашуба-Вольвач. – Київ: Фенікс, 2014. – 223 с.*

8. *Ковальчук О. В. Історія живописного факультету НАОМА і його роль у вихованні мистецьких кадрів та формуванні національної живописної школи України 1917–1941 років: дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.05 / Ковальчук О. В. ; Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури. – Київ, 2003. – 228 с. + Додатки.*

Проблемы и стратегии развития современного художественного образования в НАИИА в европейском контексте

Юлия Майстренко-Вакуленко

Аннотация. В статье осуществлена попытка определить основной круг проблем современного украинского высшего художественного образования. На основе многолетнего опыта работы профессорско-преподавательского коллектива Национальной академии изобразительного искусства и архитектуры намечено конструктивные пути дальнейшего развития высшей художественной школы в Украине.

Ключевые слова: проблемы высшего художественного образования, Национальная академия изобразительного искусства и архитектуры, академическое художественное образование.

Problems and Strategies of the Development of Higher Arts Education in National Academy of Fine Art and Architecture in European Context

Yuliya Maystrenko-Vakulenko

Annotation. The century-long history of the Ukrainian Academy of Arts founded in 1917 suggests that time has come to draw certain conclusions, outline the areas of further development and find the balance between preservation of traditions of academic school and implementation of the latest concepts.

Academic art is the foundation for schooling of professionals and, therefore, is only one of the components of contemporary art on the whole. Trying to preserve traditions of our educational institution in unchanged form, we just weaken them. Life cannot be immobilized, and art is life: it must move, grow,

develop, and the study of art must do the same. Therefore, traditions must be developed, not preserved. Academic arts education is only an instrument, not a goal in itself.

Analysis of proposals from the Academy's progressive community, both academics and students, suggests that the opening at the National Academy of Fine Arts and Architecture of new specializations related to the diversity of today's forms of art and digital technologies is an indispensable element of our educational institution's continuing development. We should implement the broadest possible range of electronic resources in the academic process, develop exchange of experience of academics and students with educational institutions of Europe and America, update curriculums of specialized disciplines, and thoroughly revise the programs of creative, production, project and other practices.

The Academy teaches to think creatively, and the Academy develops taste, an artistic Taste with a capital «Т». These are the traditions – of high artistic taste, the sense of what distinguishes a masterpiece among mediocrity, the ability for one's own creativity – we need to preserve. These are the competences that need to be placed at the core of higher artistic schooling. Everything else, from the curriculum, list of disciplines and programs to the requirements of every particular task, must be subordinated to the principal objective of preparing educated specialists deeply knowledgeable in arts, who understand underlying causes and effects of evolution of the world art as a philosophical and esthetic category.

Key words: problems of higher arts education, National Academy of Fine Art and Architecture, academic arts education.